

Сергей Александрович регулярно выступал с докладами на международных конгрессах, съездах и конференциях морфологов в разных странах мира (Москва, Минск, Каунас, Винница, Душанбе, Караганда, Запорожье, Черновцы, Смоленск, Сеул, Ташкент, Кушадаси, Стамбул и др.).

Его научные достижения и научно-практические исследования в различных направлениях морфологии демонстрируют широту кругозора и высоко оценены не только в кругу морфологов, но и среди клиницистов.

Вся педагогическая деятельность С.А. Тена была неповторимым явлением. Каждый, кто даже мимолётно соприкасался с Сергеем Александровичем попадал под удивительное обаяние этого глубокого, талантливого, бесконечно доброго и душевного человека. Для многих из нас он был и останется Учителем с большой буквы. Замечательный, неповторимый учёный, блестящий педагог, мудрый, добрый и светлый человек, открывший путь в науку нескольким поколениям учёных, С. А. Тен был истинной душой и моральным авторитетом морфологов Узбекистана. Он жил так, чтобы светлая память о нем всегда согревала сердца людей.

Светлая память о незаурядном человеке, опытном педагоге, талантливом учёном навсегда сохранится в наших сердцах.

УДК: 7445427-117:05.09

ВКЛАД СЕРГЕЯ АЛЕКСАНДРОВИЧА ТЕНА В РАЗВИТИЕ АНАТОМИИ

Исмоилов Ортик Исмоилович <https://orcid.org/0000-0002-7970-8073>

Хусанов Эркин Уктамович <https://orcid.org/0000-0003-3401-0189>

Коржавов Шерали Облакулович <https://orcid.org/0000-0003-3738-0505>

Самаркандский государственный медицинский университет
Кафедра "Анатомии человека"

Резюме. В 1930 г. проф. Лепёхин А.А. (1930-1931) путем большой организационной работы основал кафедру «Анатомия человека». С 1932 по 1948 год кафедру возглавлял Б.Г. Туркевич. С 1948 по 1964 год кафедру возглавлял учёный, служивший в УЗССР Холкозиев М.Н. С 1964 по 1990 год кафедру возглавлял профессор Ибадов Н.А. С 1970 по 1972 год кафедру возглавляла Заслуженный работник здравоохранения Республики Узбекистан, доц. Салохутдинова Р.М. С 1990 по 2012 год кафедру возглавлял профессор Тен С.А. Под его руководством было защищено 9 кандидатских и 5 докторских диссертаций.

Ключевые слова: С.А. Тен, морфология, анатомия, кафедра, Самарканд, топография, клиническая анатомия.

SERGEY ALEKSANDROVICH TENNING ANATOMIYA RIVOJIGA QO'SHGAN XISSASI

Ismoilov Ortiq Ismoilovich <https://orcid.org/0000-0002-7970-8073>

Xusanov Erkin O'ktamovich <https://orcid.org/0000-0003-3401-0189>

Korjavov Sherali Oblakulovich <https://orcid.org/0000-0003-3738-0505>

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti
"Odam anatomiyasi" kafedrasida*

Rezume. 1930- yilda prof. Lepyoxin A.A. (1930-1931) katta tashkiliy ishlarni yo'lga qo'yish orqali normal anatomiyasi kafedrasiga asos soldi. 1932- yilda 1948-yilgacha kafedra ishini B.G. Turkevich olib borgan. 1948-yildan 1964- yilgacha kafedrani O'z SSR da hizmat ko'rsatgan ilmiy arbobi Holqo'ziyev M.N boshqargan. 1964-yildan 1990-yilgacha O'zbekiston Respublikasida hizmat ko'rsatgan ilmiy arbob, professor Ibadov N. A kafedrani boshqargan. 1970-1972 yillar mobaynida kafedrani O'zbekiston Respublikasi Sog'likni saqlashda hizmat ko'rsatgan hodimi, dots. Salahitdinova R.M boshqargan. 1990-yildan 2012- yilgacha kafedrani prof Ten S.A. boshqargan. Uning boshchiligida 9 nomzodlik va 5 ta doktorlik dissertatsiyalari yo'qlangan.

Kalit so'zlar: S.A. Ten, morfologiya, anatomiya, kafedra, Samarkand, topografiya, klinicheskaya anatomiya.

SERGEY ALEXANDROVICH TEN'S CONTRIBUTION TO ANATOMY

Ismoilov Ortik Ismoilovich <https://orcid.org/0000-0002-7970-8073>

Khusanov Erkin Uktamovich <https://orcid.org/0000-0003-3401-0189>

Korzhavov Sherali Oblakulovich <https://orcid.org/0000-0003-3738-0505>

*Samarkand State Medical University
Department of Human Anatomy*

Resume. In 1930 prof. Lepyoxin A.A. (1930-1931), through extensive organizational work, founded the Department of Human Anatomy. From 1932 to 1948 the department was headed by B.G. Turkevich. From 1948 to 1964, the department was headed by a scientist who served in the UZSSR M.N. Kholkoziyev. From 1964 to 1990, the department was headed by

Professor Ibadov N.A. From 1970 to 1972 the department was headed by the Honored Health Worker of the Republic of Uzbekistan, Assoc. Salakhitdinova R.M. from January. . From 1990 to 2012, the department was headed by Professor Ten S.A. Under his leadership, 9 candidate and 5 doctoral dissertations were defended.

Keywords: S.A. Ten, Morphology, Anatomy, Department, Samarkand, Topography, Clinical Anatomy.

Ten Sergey Aleksandrovich. 2023 yil noyabr oyida olim inson S.A. Ten hozirgi kunda hayot bo'lganida 90 yoshni qarilagan bo'lar edi. 1933-yil 12-iyun kuni Rossiyaning Primorskiy kray vohasida tug'ilgan. Toshkent viloyatining O'rtachirchiq tumanida 1953 yil o'rta maktabni a'lo baholar bilan tamomladi. Maktab davrlarida katta pionerovjatiy bo'lib ishlagan. Maktabni tugatgandan keyin usha maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilariga dars berib kelgan, hamda usha tuman kolxozida ham ishlagan. Sovet Armiyasida 1957 yilgacha xizmat qilib kelgan va ush yili Samarqand davlat tibbiyot universitetiga o'qishga kirgan. 1963 yil ushbu oliy o'quv yurtini a'lo baholar bilan tamomlagan. Institutda o'qish davomida ilmiy ishlarga qiziqish ko'rsatib, katta jamoatchilik ishlarini amalga oshirgan. Institutni tamomlagach, odam anatomiyasi kafedrasida assistent lavozimida qoldirildi. 1965 yildan 1968 yilgacha S.A. Ten odam anatomiyasi kafedrasida aspirant bo'lgan. 1957 yil Samarqand davlat tibbiyot universitetiga o'qishga kirdi va butun umrini ushbu ta'lim muassasasi bilan bog'ladi. Institutni tugatgandan keyin normal anatomiya kafedrasida assistent bo'lib ishladi. 1971-yil nomzodlik dissertatsiyasini, 1989 yil esa doktorlik dissertatsiyasini muvaffaqiyatli himoya qildi. 1971 y. nomzodlik dissertatsiyasini himoya etishda ilmiy rahbar professor G.N. Aleksandrov bo'lgan, ilmiy maslahatchi bo'lsa, professor. A.A. Braun. Ten S.A. Doktorlik ilmiy ishi akademik Sapin M.R. va professor Ibadov N.A. rahbarliklari ostida bajarilgan. Doktorlik dissertasiya ishda birinchi marotaba yuqori kovak venasiga tegishli miotsitlarni mahalliyashtirish joylari, kardiomiotsitlarni tuzilishi va tarqalishi, uning o'ng oldinga qo'yilgan joyida tosqlik mavjud bo'lishi yoki mavjud emasligiga qarab o'rnatilgan. Pastki kovak venaning cheklanishining individual xususiyatlari tasniflangan va o'rganilgan. Pastki kovak vena va yurakning o'ng bo'lmacha doirasining yosh jihatidan morfologik bog'lig'i o'rnatildi, shuning natijasida kovak vena va yurakning o'ng bo'limasining birligi to'g'risidagi zamonaviy ta'sirlar kengaytirildi. Prof. S.A. Ten institutning

jamoat hayotida faol ishtirok etgan. 1977 yildan 1981 yilgacha S.A. Ten pediatriya fakultetining I-II kurs talabalariga dekan o‘rinbosari, 1981 yildan 1996 yilgacha Samarqand tibbiyot institutining talaballikka tayyorgarlik bo‘limi mudiri. Uning faoliyati davrida ushbu bo‘lim tinglovchilari uchun barcha mutaxassislar bo‘yicha uslubiy tavsiyalar chiqarildi. 1990 yildan 2012 yilgacha Samarqand davlat tibbiyot universitetining normal anatomiya kafedrasida mudiri bo‘lib ishlagan. Ten S.A. yuqori ilmiy saviyasi, zukkoligi, chaqqonligi va keng hajmli ilmiy potesiyalligi tufayli ish faoliyati davomida 340 dan ortiq ilmiy ishlarni chop etib keldi. 4 monografiya, 2 o‘quv qo‘llanma, 2 ixtiro patentlar ham ishlab chiqdi. Ten S.A. rahbarligi ostida 5 ta doktorlik dissertasiya ishi va 6 ta nomzodlik disertasiya ishlari himoya qilingan. SamDTU ning “Biologiya va tibbiyot muammolari” ilmiy-uslubiy jurnalidagi bosh muharrirning o‘rinbosari lavozimida ishlagan. Bundan tashqari “Tinbo axborotnomasida” ham muharrirlik lavozimlarida ishlagan. Samarqand qishloq-xo‘jalik institutidagi muvofiqlashtiruvchi Kengash a‘zosi bo‘lgan. Juda ko‘plab Respublika va Xalqaro seminarlarda, konferensiyalarda, morfologik anjumanlar faol ravishda qatnashib kelgan va faxriy yorliqlarga, sertifikatlarga va diplomlarga ega bo‘lgan. Ten S.A. Respublika va Xorijiy hamkasblari orasida yuqori nufuzga va chuqur hurmatga ega bo‘lgan. Ten S.A. ish faoliyati davomida no‘nanaviy tibbiyot usuli bo‘lmish igna bilan davolsh usuli bilan ham shug‘ullangan. Sog‘liqni Saqlash vazirligi tomonidan “Sog‘liqni saqlash sohasida a‘lochi” va “Mehnat faxriysi” unvolari ham berilgan.

Samarqand davlat tibbiyot universiteti odam anatomiyasi kafedrasining qisqacha tarixi.

Turkevich Boris Gervasiyevich. 1930- yilda prof. Lepixin A.A. (1930-1931) katta tashkiliy ishlarni yo‘lga qo‘yish orqali normal anatomiyasi kafedrasiga asos soldi. 1932- yilda 1948-yilgacha kafedra ishini B.G. Turkevich olib borgan. 1936 yil biologiya fanlari doktori unvonini olgan va 1937 yil professor nomzodi berildi. 1944 yilda O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi bo‘ldi. Turkevich B.G. 1920 yilda Shimoliy Kavkaz universitetining tibbiyot fakultetini tugatgan. Ushbu universitetni tugatgandan keyin 1920-1930 y.y. anatomiya kafedrasida assistent bo‘lib ishlagan. Samarqand davlat tibbiyot universitetining normal anatomiya kafedrasida 1931-1948 yillar davomida kafedra mudiri bo‘lib ishlagan. Samarqand davlat universitetining biologiya fakultetida ham ishlagan – 1948-1951 y.y. Ish faoliyati davomida 150 dan ziyod ilmiy ilshlar, 4 monografiya chop etilgan. Turkevich B.G. rahbarligi ostida 1 ta doktorlik dissertasiya ishi va 9 ta nomzodlik disertasiya ishlari himoya qilingan.

Xolquziyev Murodullo Nurmatovcih. Xolquziyev M.N. 1948 yildan 1964 yilgacha Samarqand davlat tibbiyot universitetining normal anatomiya kafedrasida mudiri bo'lib ishlagan. Xolquziyev M.N. 1922 yil Namangan viloyatida dehqon oilasida tug'ilgan. 1931 yil Kazan universitetining tibbiyot fakultetini tugatdi. Ushbu universitetda nomzodlik va doktorlik dissertasiyalarini himoya qilgan. Xolquziyev M.N. 1942 yilgacha SamDTU da o'qituvchi bo'lib ishlagan. 1942 yildan 1945 yilgacha dotsent lavozimlarida ishlagan. Samarqand davlat tibbiyot universitetining Kengash qaroriga asosan 1948 yilda Normal anatomiya kafedrasiga mudir etib saylangan 1964 yilgacha ishlagan. Ish faoliyati davomida 230 dan ziyod ilmiy ilshlar, 7 monografiya chop etilgan. Xolquziyev M.N. rahbarligi ostida 10 ta nomzodlik disertasiya ishlari himoya qilingan. 1959 yilda O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi bo'ldi.

Ibadov Ne'mat Abdullayevich. 1964 yildan 1990 yilgacha Samarqand davlat tibbiyot universitetining normal anatomiya kafedrasida mudiri bo'lib ishlagan. 1979 yilda O'zSSR ning Yuqori Kengash Prezidiumi qaroriga binoan unga "O'zSSR da Xizmat ko'rsatgan arbob" faxriy unvoni berildi. Ibadov N.A. 1919 yil Samarqand shahrida tug'ilgan. 1942 yil Samarqand davlat tibbiyot institutini tugatdi. Uning tahriri ostida yurak-qon tomir tizimidagi vena qon tomirlarining strukturalarini yoshga xos xususiyatlarini va taqqoslovchi anatomiyasi o'rganilgan. Yurakning gistologik va morfologik xususiyatlari ham o'rganilgan. Ish faoliyati davomida 140 dan ziyod ilmiy ilshlar, 1 monografiya, 2 o'quv qo'llanmalar chop etilgan. Ibadov N.A. rahbarligi ostida 1 ta doktorlik dissertasiya ishi va 5 ta nomzodlik disertatsiya ishlari himoya qilingan.

Saloxutdinova Ra'no Maslaxatovna. Biologiya fanlari nomzodi, dotsent Saloxutdinova R.M. 1970 yildan 1972 yilgacha Samarqand davlat tibbiyot institutining normal anatomiya kafedrasida mudiri bo'lib ishlagan. Ish faoliyati davomida 50 dan ziyod ilmiy ilshlar, 2 o'quv qo'llanmalar chop etilgan. Ilmiy faoliyati davomida inson va hayvonlarning dolzarb morfologik muammolari bilan shug'ullangan.

Shadiyev Erkin Turaqulovcih. Shadiyev E.T. 1963 yilda Samarqand shahrida tug'ilgan. 2004 yil yanvar oyidan to iyun oyigacha Samarqand davlat tibbiyot universitetining normal anatomiya kafedrasida mudiri bo'lib ishlagan. 1993 yil nomzodlik dissertasiya ishini himoya qildi. Ilmiy ish faoliyati davomida taloqning yoshga xos va taqqoslama xususiyatlarini o'rgandi. 2002 yil Ten S.A. rahbarligi ostida doktorlik dissertasiyasini himoya qildi. Ish faoliyati davomida 70 dan ziyod ilmiy ilshlar, 2 o'quv

qo'llanmalar chop etilgan. Shadiyev E.T. rahbarligi ostida 1 ta nomzodlik dissertasiya ishi himoya qilingan.

Xusanov Erkin O'ktamovich. 1967-yil 17-iyunda Samarqand viloyatida tug'ulgan. 1985-1993 yilda Samarqand Davlat Tibbiyot Universitetida taxsil olgan. 1993-2000 yil Odam anatomiyasi kafedrasida assistenti. 2000-2003 yil katta o'qituvchi. 2003-2005 yil kafedra dotsenti. 2005-2010 yillarda Samarqand davlat tibbiyot universiteti dekan o'rinbosari. 2014-yildan 2022-yil fevralgacha Odam anatomiyasi kafedrasini mudiri. Xozirgi kunda kafedra dotsenti lavozimida ishlab kelmoqda. Ish faoliyati davomida 2002-yil nomzodlik dissertatsiyasini "Nerv va Endokrin apparatlari morfologiyasining Zeropar pestisidi ta'siridagi o'zgarishlari" Ilmiy raxbar prof. Dexqonov T.D. mavzusida ximoya qilgan. 3ta o'quv qo'llanma, 5ta monografiya, 20 ta o'quv uslubiy qo'llanma, 6ta ratsionalizatorlik taklifi, 90 dan ortiq ilmiy maqolalar muallifi.

2022-yil fevral oyidan xozirgi kunga qadar SamDTU odam anatomiyasi kafedrasini t.f.n, dots. **Xamraqulova Nargiza Orzuyevna** boshqarib kelmoqda.

Adabiyotlar

1. Axmedova S. M. i dr. Antropometricheskie pokazateli fizicheskogo razvitiya u detey do 5 let v Samarkandskoy oblasti //Scientific Research in XXI Century. – 2020. – S. 250-258.

2. Korjavov Sh. O. i dr. Morfologicheskaya I Anatomo-Gistologicheskaya Osobennost' Timusa U Detey V Perioda Novorojdenosti //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2023. – T. 4. – №. 5. – S. 602-605.

3. Korjavov, Sh. O., et al. "Rol' latinskogo yazika v medisine i v sovremennom mire." International Scientific and Practical Conference World science. ROST. Vol. 5. No. 6. 2017.

4. Lojkareva, I. S. "Istoriya stanovleniya i razvitiya anatomicheskix teatrov." (2022).

5. Morozova V. V., Nejenes S. P. Razvitie anatomii v epoxu vozrojdeniya //Clio Anatomica. – 2021. – S. 162-165.

6. Pol'skoy V. S., Popova K. S. Istoriya razvitiya anatomicheskix teatrov //Integrativnie tendensii v medisine i obrazovanii. – 2021. – T. 3. – S. 64-67.

7. Teshayev Sh.J. "S.A. Ten" Morfologiya; 2009, T.1, B.95-97

8. Xoxlova Ye. S. Vozniknovenie anatomii //Nauka i texnologii: aktual'nie voprosi, dostijeniya i innovasii. – 2021. – S. 98-101.

9. Xusanov E. U. i dr. Istoriya kafedri anatomii cheloveka samarkandskogo gosudarstvennogo medisinskogo universiteta //Clio Anatomica. – 2022. – S. 55-60.

10. Shipakin M. V. Organizasiya uchebnogo prosessa na kafedre anatomii jivotnix FGBOU VO SPBGUVM //Morfologiya v XXI veke: teoriya, metodologiya, praktika. – 2023. – S. 7-9.

УДК 616.34-008.11

ЯРАЛИ КОЛИТ ОҒИРЛИК ДАРАЖАСИНИ БАҲОЛАШ ТОМОНЛАРИ

Абдуллаева Умида Курбановна

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1495-3668>

Бухоро давлат тиббиёт институти, Бухоро, Ўзбекистон

Аннотация. Ушбу илмий мақолада ярали колит билан оғриган беморларнинг қон зардобида яллиғланиш чақирувчи ва яллиғланишга қарши цитокинлар даражаси асосланган. Ушбу кўрсаткичларнинг йўғон ичақдаги яллиғланиш жараёнининг оғирлиги билан боғлиқлигига оид маълумотлар келтирилган. Касалликнинг оғир кечиши бўлган беморларда барча ўрганилган цитокинларнинг юқори даражаси, енгил ва ўртача оғирликда кечишида паст даражада эканлиги асосланган.

Калит сўзлар: ярали колит, оғирлик даражаси, TNF- α , IL-4, IL-6.

АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ТЯЖЕСТИ ТЕЧЕНИЯ ЯЗВЕННОГО КОЛИТА

Абдуллаева Умида Курбановна

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1495-3668>

Бухарский государственный медицинский институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация. Эта научная статья основана на уровнях провоспалительных и противовоспалительных цитокинов в сыворотке крови пациентов с язвенным колитом. Приводятся данные о соотношении этих показателей с тяжестью воспалительного процесса в толстой кишке. Это основано на том факте, что у пациентов с тяжелым течением заболевания высокий уровень всех изученных цитокинов находится на низком уровне при легкой и средней степени тяжести течения.

Ключевые слова: язвенный колит, степени тяжести, TNF- α , IL-4, IL-6.